

3. Черняк А. М. Оперативна розробка осіб, причетних до злочинів у сфері міжнародного студентського обміну. *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 46. С. 117–123. URL: <http://easternlaw.com.ua>.

4. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-ХІІ. Дата оновлення: 22.05.2019. URL: zakon.rada.gov.ua/go/2135-12.

5. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. № 2 (33). С. 137–141.

6. Грібов М. Л., Черняк А. М. Оперативні підрозділи правоохоронних органів України як суб'єкти протидії злочинності. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 4. С. 24–31.

7. Грібов М. Л. Теорія оперативно-розшукової діяльності: необхідність оновлення системи фундаментальних категорій науки з огляду на потреби практики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 98–105.

Швець Андрій Володимирович,

аспірант заочної форми навчання
кафедри криміналістичного забезпечення
та судових експертиз Національної
академії внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ І КЛАСИФІКАЦІЯ ОТРУЙНИХ ТА СИЛЬНОДІЮЧИХ РЕЧОВИН

Склад злочину, передбачений ст. 321 КК України, має специфічний предмет посягання. Ця кримінально-правова норма встановлює відповідальність за незаконні діяння з отруйними і сильнодіючими речовинами. З метою належного розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним поводженням з небезпечними матеріалами необхідно визначити поняття отруйних і сильнодіючих речовин.

Отруйні речовини – це речовини, що справляють токсичну (отруйну) дію на організм людини, вживання яких навіть у малих дозах або з незначним їх перевищенням може призвести до отруєння або смерті.

Сильнодіючі речовини – це речовини, немедичне вживання яких або вживання з порушенням норм і дозування може супроводжуватися розладом функціонування окремих органів або систем організму людини [1, с. 144].

Єдиної класифікації ні отруйних, ні сильнодіючих речовин не існує. На нашу думку, перш за все, необхідно розмежувати зазначені речовини залежно від їх практичного використання. Така умова класифікації дозволить систематизувати отруйні та сильнодіючі речовини, що перебувають в законному обігу, та нормативно-правові акти, що встановлюють спеціальний режим їх обігу.

Отже, отруйні речовини можна класифікувати:

I. Залежно від практичного використання:

1) промислові отрути – які використовуються у виробництві (ртуть, свинець, кроцидоліт, полібромовані дифеніли тощо);

2) пестициди – отрутохімікати, що використовуються у сільському господарстві для боротьби з гризунами та бур'янами (альдрин, каптафол, монокротофос, хлордан тощо), а також засоби дезінфекції, дезінсекції і дератизації, що застосовуються для знезараження приміщень, предметів, побутових комунікацій;

3) отруйні лікарські засоби (аконітин, атропін, кетамін, стрихнін, трамадол тощо), ветеринарні препарати;

4) хімічна зброя – отруйні речовини (зарін, зоман, іприт, фосген тощо), які згідно з міжнародно-правовими актами називаються токсичними хімікатами і є елементами хімічної зброї [2; 3].

Така класифікація має велике значення для характеристики поширеності тих чи інших груп отруйних речовин, обмеженості їх обігу, доступності їх і можливості вилучення із законного обігу. В основі вказаної класифікації лежить галузь використання отруйних речовин та нормативно-правова регламентація обігу, пов'язаних з ним обмежень. Знання цих положень є передумовою ефективного виявлення порушень і притягнення винних осіб до відповідальності.

Речовини перших двох груп перераховуються в списках, закріплених як міжнародно-правовими, так і національними державними нормативно-правовими актами. Перелік отруйних лікарських засобів встановлюється виключно відомчими наказами Міністерства охорони здоров'я України. Правовий режим отруйних речовин, що входять до четвертої категорії (є хімічною зброєю або можуть бути використаними як така), регламентується нормативними документами і на міжнародному рівні, й на державному.

II. За походженням отруйні речовини можуть бути поділені на: 1) рослинні; 2) тваринні; 3) мінеральні; 4) продукти змішаного або штучного (хімічного) походження.

Така класифікація має значення для встановлення джерел отримання отруйних речовин, можливості їх отримання (виробництва) кустарним способом.

III. За агрегатним станом отруйні речовини можуть бути: 1) рідкі; 2) тверді; 3) порошкоподібні; 4) газоподібні.

Від того чи іншого агрегатного стану отруйної речовини залежить механізм виявлення, вилучення, огляду як самої речовини, так і слідів її вживання, а також умови її зберігання.

IV. За характером дії отруйних речовин на організм людини вони поділяються:

A. Залежно від загального токсичного ефекту:

1) місцеві (спричиняють різкі враження в місці первинної їх дії);
2) резорбційні (токсичний ефект виявляється лише після їх всмоктування).

B. За вибірковістю дії на ті чи інші органи (системи):

1) серцеві – кардіотоксичної дії (ліки, рослинні отрути, солі барію, кадмію тощо);

2) нервові – викликають порушення функціонування нервової системи: збуджуючі (атропін), судомні (стрихнін), пригніблюючі (трамадол), снодійні (гексенал), паралізуючі (фосфорорганічні сполуки, сірковуглець, тетраетилсвинець тощо);

3) печінкові (альдегіди, феноли, отруйні гриби);

4) ниркові (сполуки важких металів, щавлева кислота);

5) кров'яні (натрію нітрит, вуглецю оксид, бензол тощо);

6) легеневі (окисли азоту, озон, фосген тощо);

7) загальноотруйної дії (ціаніди, динітрофенол, етиленхлоргідрин тощо).

V. За наслідками чи тривалістю дії (з моменту надходження в організм людини будь-яким шляхом):

1) летальні, які призводять або можуть призвести до смерті (в 5% випадків) – термін дії до 10 діб;

2) тимчасові, що призводять до нудоти, блювоти, набряку легенів, болю у грудях – термін дії від 2 до 5 діб;

3) короткочасні – тривалість яких декілька годин, що призводять до подразнення у носі, ротовій порожнині, головного болю, задухи, загальної слабості, зниження температури [4, с. 265-267; 5, с. 150-152].

Залежно від характеру дії при встановленні отруйної речовини, що впливала на організм людини, існує можливість визначення часу скоєння злочину, інших обставин.

Сильнодіючі речовини можна розділити на дві основні групи залежно від практичного використання:

I. Сильнодіючі лікарські засоби, які складають основну частину сильнодіючих речовин.

II. Інші сильнодіючі речовини, що використовуються, головним чином, у хімічній промисловості як субстанції для виготовлення деяких хімічних речовин, розчинників і т.д.

Оскільки на сьогодні найбільш поширене немедичне застосування сильнодіючих лікарських засобів, крім того, інші сильнодіючі речовини (за виключенням лікарських засобів) жодним чином в Україні не регламентовані, а в широкому значенні цей термін може використовуватися до будь-якої хімічної речовини, зупинимося на більш детальній характеристиці та класифікації першої групи.

Проте, на наш погляд, можлива й достатньо нетрадиційна класифікація отруйних і сильнодіючих речовин. В основу цієї класифікації може бути покладена протиправна мета використання сильнодіючої або отруйної речовини.

Ґрунтуючись на такому способі класифікації, зазначені речовини можуть бути поділені на чотири основні розряди:

1) отруйні і сильнодіючі лікарські засоби, які впливають на центральну нервову систему людини і використовуються особами, що допускають немедичне вживання наркотичних засобів (наркоманами), з метою отримання або посилення наркотичного ефекту, а також в цілях зняття нервової напруги, викликаного вживанням наркотиків, або для ослаблення синдрому абстиненції. До цієї групи входять такі препарати, як алімемазин, амізил, бензобарбітал, бромізовал, левомепромазин, сиднофен, трамадол, цефедрин, циклодол тощо;

2) речовини, що використовуються як сировина (напівпродукти та реагенти) у процесі незаконного виготовлення наркотичних засобів. До цієї групи входять такі речовини, як солутан, ефедри трава тощо. Зокрема, з криміналістичної практики відомі випадки кустарного виготовлення з препаратів, що містять ефедрин (не тільки з таблеток «Теофедрин», «Ефедрину гідрохлорид», але і з розчинів «Солутан» тощо) таких засобів, як ефедрон або первитин;

3) речовини, що використовуються для доведення до безпорадного стану потерпілого в ході скоєння корисливо-насильницьких злочинів. Сюди слід віднести такі речовини, як клонідин (клофелін), хлоретил, ефір для наркозу тощо.

4) речовини, що використовуються для спричинення шкоди життю і здоров'ю потерпілого. Сюди можуть бути віднесені отруйні речовини (наприклад, миш'як, беладонна, стрихнін, ртуть і т.п.).

Така класифікація знаходить відображення в способах вчинення злочину, інших елементах кримінально-правової і криміналістичної характеристик незаконних діянь з отруйними і сильнодіючими речовинами.

Проблема визначення та класифікації отруйних і сильнодіючих речовин існує й вирішувати її потрібно, перш за все, на законодавчому рівні.

Доцільно б, на наш погляд, розробити та прийняти Закон України «Про обіг в Україні отруйних і сильнодіючих речовин», що регламентував би наступні питання: визначення термінів, насамперед отруйних та сильнодіючих речовин, їх класифікацію; закони і підзаконні нормативні акти, які повинні регламентувати суспільні відносини у сфері обігу отруйних та сильнодіючих речовин; органи, уповноважені визначати ті чи інші питання щодо обігу отруйних та сильнодіючих речовин; порядок законного обігу отруйних та сильнодіючих речовин і засоби контролю за ним; інші питання, що потребують законодавчого регулювання.

Список використаних джерел

1. Кузнецова О.В. Поняття та класифікація отруйних і сильнодіючих речовин. *Вісник Академії адвокатури України*. 2005. № 3 (4). С. 143–149.

2. Порядок здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання: постанова Кабінету Міністрів України від 28 січ. 2004 р. № 86. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86-2004-%D0%BF>

3. Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення від 13 січня 1993 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_182

4. Хван Т. А. Безопасность жизнедеятельности. Ростов н/Д: Феникс, 2009. 352 с.

5. Безпека життєдіяльності: навч. посіб. / Є. П. Желібо, Н. М. Заверуха, В. В. Зацарний ; за ред. Є. П. Желібо, В. М. Пічі. Київ: Каравела, Львів: Новий світ-2008. 328 с.